

Dept. of Sociology and Anthropology, TAU / אוניברסיטת תל-אביב ,
החוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה

דבר העורך

Source:

Israeli Sociology /
סוציולוגיה ישראלית

כרך (תשע"א 7-8 / 2011), pp.

Published by: Dept. of Sociology and Anthropology, TAU / אוניברסיטת תל-אביב ,
החוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23442870>

Accessed: 09-07-2019 15:38 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

החוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב, Dept. of Sociology and Anthropology, TAU /
collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to
Israeli Sociology / סוציולוגיה ישראלית.

JSTOR

<https://www.jstor.org>

דבר העורך

הסוציולוגים המכריזים על עצמם כ"ביקורתיים" ומבקריהם מבית ומחוץ עושים לכאורה שירות נאמן לשגשוגו ולתסיסתו של שדה הדעת שעליו אנו אמונים. מלבד ההיבט של הכאה על חטאים אמיתיים או מדומים, ההשפעה המזככת של הוידוי והעוררות האינטלקטואלית שבהתנצחות הפנימית, יש בפרויקט ההתפכחות הזה משום גילוי נאות בצד גילוי לב של חוקרים המבקשים לחשוף את מקורות תלמודם ולהתמודד עם הנחות היסוד של משנתם. ואולם, ככל תנועה אידיאולוגית-תיאולוגית הצוברת תאוצה ממסדית ומונעת מכוח שכנוע פנימי בצדקת דרכה, כך גם הזרמים הללו בסוציולוגיה העכשווית עוברים מכיתתיות לכנסייתיות, כשהשיח הפנימי הופך לעיקר, ואילו הבחינה הביקורתית באמת, הטלת ספק מתוך עימות הוגן עם גישות אחרות, נעשית לטפל. בכל זה אין רבותא. מאז ומעולם התבצרו יצרני הדעת וחסידיהם בסדנאות הייצור של עצמם אגב שהם מפקים עוד ועוד מאותו הדבר שבו הם מורגלים ואותו הם מיטיבים לייצר ולמחזר. אלא שהפולמוס בין ה"ביקורתיים" למבקריהם מוביל לתופעה חדשה, שאינה תלויה בעמדה התיאורטית המנחה גישה זו או אחרת, אלא בעצם מעשה ההתערטלות האקדמית של הסרת הקסם המודעת מן "הפוליטי". תופעה חדשה זו היא דחיקתו של הפואטי על ידי עוצמתו הכובשת של הפוליטי. הפואטי אינו בהכרח סגנון כמו-שירי, צחצוחי שפה לשמם או להטוטנות לשונית לתפארת. הפואטי הוא השיח הפנים-טקסטואלי בין רובדי משמעות, קולות מתחלפים, הדהודי הקשרים והתכתבות בין טקסטים. זוהי פואטיקה העושה צדק לא פואטי עם ליבת המעשה הסוציולוגי. שעיקרו ייצוג נאמן ככל האפשר של שדה מחקר, גם אם מתוך מבט, ממד או מדד מסוימים. דווקא המשחקיות המשוקעת בפואטיקה הטקסטואלית בין הגלוי לנסתר, בין הקשירה לפרימה ובין אמירה להיפוכה עשויה ליצוק אל תוך המחקר אמינות והוגנות בהבנת ההגיונות הלא תמיד עקביים ואחידים המכוננים את המציאות הנחקרת.

אנתרופולוגים עמדו זה מכבר על טיבה המתעתע של הלוגיה שבאנתרופולוגיה, ועל כן פיתחו שיטות מחקר שיינתנו ביטוי למורכבות השדה, לריבוי פניו ולהשתנותו המתמדת. מכאן אף התחבטותה והתבוססותה האינסופיות של הדיסציפלינה האנתרופולוגית בסוגיות של ייצוג, תרגום ואי ודאות מובנית. כך מתעצב הטקסט האתנוגרפי לתמונה רב שכבתית של חיים עגולים המזמנת פרשנויות מרובות, אך שומרת על מסגרת, קומפוזיציה ומסר אקדמיים מובהקים. אלא שבשנים האחרונות הפכה האיכות האנתרופולוגית הפואטית הזאת ל"איכותנות", שמשמעה הוא התנאות זמינה ומידית בפירותיו של עץ הדעת האנתרופולוגי-סוציולוגי, שהפכו בזכותה לנגישים לכל דכפין. שפע ספרות המסעות הנרטיבית המציף את שוק המתודולוגיה, ההופך בעטייה לשווה לכל נפש, רווי פואטיקה של נחקרים, אך נעדר ברובו פואטיקה של חוקרים. להפך, ראיית העולם העשירה של מרואיינים, מדובבים, משוחחים למיניהם, משמשת לעתים תנא דמסייע לטיעונים פוליטיים האמורים לטלטל

את סדר היום החברתי, לקבול עליו או לשאוף להמירו באחר. ברור שיש במהלך זה של צריכת מתודולוגיית מדף חטופה מסימני הזמן הפוסטמודרני של קוצר רוח מחקרי, כמו של אמונה ב"דוגריות" המילולית ושל "תוכו כברו" של משתפי הפעולה המשיחים לפי תומם או כאנוסים על פי הדיבור של החוקר אותם. חרף ההצצה הנרטיבי מעניק תחושה של עולם ומלאו הניבטים דרכו, אך למעשה הוא משקף הרף עין של זמן ומקום מפקחי חוקר ושפוטי מחקר.

עם תחילת כהונתי בעריכת סוציולוגיה ישראלית התפתיתי ליוזם הוצאת גיליון מיוחד שיידרש לשיח הגרוס על מחנאות שיטות המחקר ועל הדרכים להבחין ביניהן ולהתאימן לנושאים ולשאלות הניצבות ברומן של עולמנו המחקרי. שיתוף הפעולה הרפה שבו נתקלתי וההסתייגות מעצם העיסוק במה שנתפס כחדרי החדרים של המעבדה המחקרית ריפו את ידי. אותם כוכים ומרתפים של בית היוצר האקדמי שרק האסתטיקה, המרהיבה לפרקים, של תוצריהם מוצגת לעינו המשתאה של הקורא, לא נראו כראויים לתירור ולסיקור, פן יפרצו מהם רוחות הרפאים המחוללות את ראשית המחקר, אך מתנדפות עם סיומו.

המסקנה המתבקשת מסירוב משותף זה של כמותניים ואיכותניים לחלוק עם קוראי כתב העת את כור מחצבתם של מחקריהם הייתה שהחלוקה בין כמותנות לאיכותנות שגויה מעיקרה. עליה להתחלף בהבחנה בין שיטות פתוחות המובילות למחשבה יצירתית, חתרנית ומשדדת מערכות ובין תבניות ומתכונות סגורות המשעתקות דגמי חשיבה רווחים ומעקרות חידוש וחדשנות. הראשונות הן בגדר פוליטיקה מחקרית שראשיתה מבשרת על אחריתה, ואילו האחרונות הן בחזקת פואטיקה של דעת סוציולוגית שתחילתה אינה מעידה על המשכה. יודעי ח"ן שביניכם ודאי זוכרים, לטובה או לרעה, את הבחנתו המעמדית של הסוציולוגינגוויסט הבריטי בזיל ברנשטיין (Bernstein, 1971-1973) בין צופנים תרבותיים משוכללים (elaborated codes), המוכמנים בשפה האופיינית למעמדות האריסטוקרטיים בבריטניה ומאפשרים את גמישותם ואת שליטתם האימפריאלית, ובין צופנים מוגבלים (restricted codes) של מעמד העובדים, האחראים לקיבעונו הפוליטי-חברתי המוכפף. חשיבה טרום-פוסט-קולוניאלית זו עשויה להטרים דיון נחוץ על שפת המחקר וההבטחות או המגבלות הטמונות בה, וזאת מחוץ לקופסה של איכות לעומת כמות או פוזיטיביזם כנגד פנומנולוגיה. העתקת מרכז הכובד מהאפריורי המקבע של הפוליטי אל האפוסטריורי המשחרר של הפואטי עשויה להוציא את העוקץ מוויכוח הסרק בין אלה הקרויים ביקורתיים ללא ביקורתיים, ולהעמידו על נוכחותם או היעדרם של הגילוי, ההפתעה, הגירוי, העניין והמתח שבמחקר. ואולי בכך יחדל אף הניסיון הנואל להיות צלה של רוח מדעי הטבע או ההד החלול של ההיסטוריה, הפילוסופיה והספרות.

אלה אינם הגיגים בעלמא אלא קני המידה שעל פיהם נבחרו מאמרי הבעד והנגד על הביקורתיות הסוציולוגית הכלולים בחוברת זו.

מקורות

Bernstein, B. (1971-1973). *Codes, class and control*. London: Routledge and Kegan Paul.